

VERNON L. LIDTKE: *The Outlawed Party: Social Democracy in Germany, 1878-1890*. Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1966. xiv + 374 s. \$ 10.00.

Vernon L. Lidtkes »The Outlawed Party« er først og fremmest en interessant analyse af et parti, der levede på kanten af det herskende politiske og sociale system. Dette gjaldt *juridisk*: Socialistlovene forbød næsten alle andre aktiviteter end parlamentsarbejdet i snævreste forstand. Og det gjaldt *socialt*: Partiet byggede på en befolkningskategori, der ikke var accepteret som ligeberettiget i samfundet. Og endelig gjaldt det med hensyn til partiets *ideologiske indstilling*: Lidtkes undersøgelse har som hovedtema spørgsmålet, om man skulle – og kunne – virke inden for det bestående system, eller om dette skulle forkastes som uanvendeligt, selv til mindre forbedringer. Her var situationen imidlertid langt fra så klar, som den juridiske og sociale baggrund kunne indicere. Der var ikke tale om nogen ideologisk enhed. Flere forhold trak i forskellig retning.

Der var således flere traditioner i det tyske socialdemokrati ved socialistlovenes indførelse: Lassalle havde arbejdet for statshjælp til oprettelse af arbejdervirksomheder fra den eksisterende Bismarck'ske stat. Eisenacherne havde en stærkt antipreussisk indstilling, men tillige en fortid i det radikalt-demokratiske saksiske folkeparti, og dette talte lige fuldt for en videreudvikling af de demokratiske ansatser i det wilhelmske Tyskland som for en forkastelse af alt i dette.

Fortiden var tvetydig. Men det samme var den samtidige situation. Den juridiske forfølgelse, den sociale isolation og den marxistiske tese om staten som en klassestat talte for en forkastelse af alt bestående og for, at man opfattede parlamenterne som humbug, der alene skulle udnyttes til agitatoriske formål. Men andre faktorer trak i modsat retning. Lidtke peger på, at det kunne være farligt at give Bismarck argumenter ved at indtage en for radikal holdning, og ikke mindst var det nødvendigt at afsvære al forbindelse med anarkistiske elementer. Og netop det, at parlamenterne var blevet de væsentligste, for ikke at sige de eneste arbejdspladser efter socialistforbudet, koncentrerede opmærksomheden om arbejdet i Rigsdagen og Landdagene. Det var fristende for mange deputerede at søge konkrete forbedringer gennemført. Og skulle man tale til vælgerne, var det nødvendigt at kunne pege på mere end agitatoriske taler. Man måtte fremsætte lovforslag, og det var svært ikke at tage dem alvorligt.

Socialdemokratiet var i et dilemma, og Lidtke giver en grundig redegørelse både for den tvetydige holdning, partiet indtog til det parlamentariske arbejde, og for den stadige strid mellem »moderate«, der tog parlamentsarbejdet absolut alvorligt, og »radikale«, der var tilbøjelige til at reducere det til at være en agitatorisk virksomhed. Slutresultatet var de radikales sejr under Bebel, men Lidtke peger på, at denne sejr ledsagedes af en tilnærmelse til det moderate standpunkt.

Uklarheden i det politiske syn hang sammen med uklarheder i de økonomisk-sociale anskuelser. Det varede længe inden marxismen blev eneherkende, og Vernon Lidtke peger på, at i mellemtiden gjorde også andre »skoler« sig gældende. For eksempel øvede en konservativ tænker som Rodbertus en vis indflydelse. Og selv med marxismens sejr kom der ikke fuld klarhed. Kunne for eksempel revolutionen ske gradvis?

Vernon L. Lidtke's bog beskæftiger sig hovedsageligt med meningsbrydningerne og fraktionskampene. Den har en særlig interesse i forbindelse med den videnskabelige »afideologiseringsdebat« ved sin tydelige udredning af den ideologiske uklarhed i et »ideologisk« parti i en »ideologisk« tidsalder. Og på grund af situationen bliver redegørelsen for fraktionskampene og meningsbrydningerne tillige et studie i en besværlig – og langt fra fuldkommen – social integrationsproces.

Eet kan dog kritiseres: Titlen er for generel. Der er ikke tale om en egentlig partihistorie, dertil er hovedvægten i alt for høj grad lagt på eet aspekt. Man bliver ikke meget klogere med hensyn til for eksempel det illegale organisatoriske netværk, der trods alt var nødvendigt. Blandt andet for at udbrede tidsskrifter trykt i udlandet. Og bogen koncentrerer sig videre om begivenhederne på topniveau – ikke mindst i rigsdagsgruppen, der fungerede som partiets ledelse – medens det er meget lidt, man får at vide om arbejdet i for eksempel Landdagene.

»The Outlawed Party« er i dokumentariske tillæg forsynet med engelske oversættelser af Gotha-programmet fra 1875, Erfurt-programmet fra 1891 og socialistloven fra 1878, hvortil kommer et større bibliografisk efterskrift.

H. JØRGEN NIELSEN

JENS B. PLASS: England zwischen Russland und Deutschland. Der Persische Golf in der britischen Vorkriegspolitik, 1899–1907, dargestellt nach englischem Archivmaterial. Schriftenreihe des Instituts für Auswärtige Politik, Bd. 3. Hamburg 1966. viii + 507 s. 4 kort. 24,80 DM.

Hovedtitlen på bogen er ganske misvisende. Dette er ikke en studie i storpolitik, hvor de involverede staters handlinger over for hinanden gøres til genstand for analyse. Bogen belyser først og fremmest de interne engelske vilkår for udformningen af en politik i et meget begrænset geografisk område, nemlig den persiske Golf, som »gewiss nicht der Nabel der Weltpolitik (war)« (s. 9).

Forfatterens synspunkt er, at engelsk udenrigspolitik i denne periode ikke kan forstås alene ud fra de europæiske magtforhold, men må anskues ud fra »globale« aspekter, fortrinsvis af strategisk karakter (s. 13). Dette er i og for sig et frugtbart synspunkt, men forfatterens undersøgelse har dog vistnok hovedsagelig interesse på et helt andet område. Det påvises, at den engelske udenrigspolitik netop i Golf-området var præget af stærke modsætninger mellem forskellige myndigheder. Tyngdepunktet i afhandlingen ligger derfor i kapitlerne om Golfen i Englands Mellempolitik 1899–1905 og den engelsk-russiske overenskomst af 31.8.1907 (s. 114–212). I den tidlige fase af dette spørgsmål kan man iagttagende en stærk modsætning mellem Curzon, den engelske vicekonge 1899–1905, og Foreign Office. Curzon ivrer hele tiden for en sikring af engelske interesser i Golfen, og han argumenterer for en fast holdning over for russisk fremtrængen i Persien. Foreign Office peger på, at hvis ikke den hårde kurs over for Rusland skulle være det rene bluff, måtte den hvile på en militær magt, som England imidlertid ikke besad. Og skulle man risikere en konflikt med Rusland,